

Njegovi so tudi izvijač, zobna ščetka in teniški lopar

Čeprav Kogojeve izdelke vsi poznamo in so del našega spomina, nas z nekaterimi preseneti – Snov med njegovimi rokami in mislimi se je pretakala od velikih industrijskih izdelkov, izdelkov za gospodinjstvo in otroke, med številne športne rekvizite do drobnih stvaritev

Tekst: **Katja Željan**

» Nikoli ne začnem projekta kot duhovni novinec; vedno je za vsako nalogo dolgo miselno delo. Tudi po nekaj mesecev ali celo let trajajo duhovne raziskave in dogovarjanja, ki so predpriprava, da se lotim naloge. Šele nato se začnejo zbirati elementi za konstrukcijo. Oblikovanje je zadnje, kot obleka na telo,« je o svojem ustvarjanju nekoč povedal priznani slovenski industrijski oblikovalec Oskar Kogoj, čigar dela so razstavljena v več kot 50 muzejih in stalnih zbirkah po vsem svetu. Čeprav vsi poznamo njegovo Gondolo, Cicibanove izdelke za otroke, Venetskega konja in kozarce, bi vas odprtih ust utegnili pustiti spoznanje, kaj vse je še v svoji dolgi in bogati karieri oblikoval. Pripravljeni? Izvijače, zobne ščetke, termostati, (plastični) jedilni pribor, sesalnik, kuhinje, smuči, teniški lopar, kanu, nože, peresa, kolo sreče in celo violino, pa še kaj bi se našlo.

Oskar Kogoj je oblikoval, razvil in izdelal številne in zelo raznolike izdelke. Pri delu ga spremljajo duhovnost, raziskovanje, razmišljanje, energija narave, delo z rokami. Je prejemnik številnih domačih in tujih nagrad, svoje delo je predstavil na razstavah doma in v tujini, njegovi izdelki so kot (protokolarno) darilo ali eksponati navzoči praktično po vsej zemeljski obli. Iz ogromno informacij o

njegovem življenju in delu sta Breda Seljak in Daša Medvešek, avtorici razstave z naslovom *Oskar Kogoj drugače, kot ga poznamo* – slednja je do 29. decembra na ogled v Goriški knjižnici Franceta Bevka – uredili 28 vsebinskih panojev in skoraj 60 eksponatov ter

■ Oskar Kogoj

Lovski nož Triglav je nastal iz prepričanja, da napredna tehnologija in avantgardno oblikovanje ne smeta zanemariti kulture tradicije in narave. Pri oblikovanju je bila navdih paleovenetska kultura in najpomembnejša arheološka najdišča.

poskušali oblikovalčevo delo predstaviti kar najbolj celostno. Razstava tako predstavlja Kogoja skozi materiale, ki jih uporablja, njegove unikatne in posebne izdelke, skulpture, ki so postavljene na javnih mestih, športne rekvizite, zaščitne znake in druge teme. Vsak plakat se lahko pohvali s silhueto izdelka, ki posamezno temo najbolj prepoznavno predstavlja, povezan pa je z eksponati v vitrinah. Razstava je nastajala dobro leto, s fotografijami, eksponati in pregledom vsebin pa je avtoricama razstave pomagala Galerija Oskar Kogoj. »Pri toliko nagradah in mednarodnih priznanjih, izdelkih v zbirkah po vsem svetu Oskar Kogoj ne pozabi na prve spodbude iz časa šolanja, dela v otroštvu, ki ga je oblikovalo, vsakega koraka, ki ga je prehodil, da je postal to, kar je. Zanimivo je tudi, da še vedno hrani primere, prototipe svojih prvih izdelkov. Vsekakor pa naju je najbolj presenetila raznolikost izdelkov, ki jih je oblikoval, in zgodbe, ki stojijo za njimi,« priznavata avtorici razstave.

Vse se je začelo z jedilnim priborom

Kot izvemo na razstavi, je svoj prvi jedilni pribor Kogoj oblikoval in izdelal iz lesa in jekla kot dijak na Srednji šoli za oblikovanje leta 1963, torej pred natančno 60 leti. Pomagal mu je profesor Milan Požar, ki je izdelek tudi poslal na dve predstavitvi, v Pariz in Ljubljano.

Izkušnja je Kogoja spodbudila, da se je odločil za študij industrijskega oblikovanja. Tudi kasneje, v letih 1971 in 1972, se je k oblikovanju jedilnega pribora še vrnil. Leta 1971 je oblikoval plastični

Leta 1984 je Kmečka banka Gorica v Italiji obeleževala 75 let obstoja, ob jubileju so Oskarja Kogoja povabili k oblikovanju jubilejnega srebrnika. Na eno stran je umestil grb goriških grofov, na drugo pa tri kaleča zrna pšenice v zlatu, ki jih obkroža napis.

jedilni pribor iz poliamida, ki ga je v serijski proizvodnji izdeloval Poligalant Volčja Draga. Na voljo je bil v rdeči, rumeni in slonokoščeni barvi, namenjen pa je bil vsakodnevni uporabi.

Le leto zatem, torej leta 1972, je Kogoj oblikoval jedilni pribor Laguna. Gre za štiridelni set (vilice, žlica, nož in žlička, veliki so približno 16 centimetrov), namenjen tako otrokom kot odraslim, ki v oblikovanju upošteva naravni gib roke pri nalaganju na pribor in vnosu hrane v usta. Kogoj ga je najprej izdelal iz pleksi stekla in ga v Padovi predstavil italijanskemu podjetju Argenterie Rino Greggio. Izdelali so ga iz srebra, le rezilo noža je bilo izdelano iz jekla; spoj s srebrom je povzročil tehnološko težavo, ki so jo uspešno rešili. Oba kompleta pribora sta danes del zbirke v Muzeju umetnosti v Filadelfiji.

A pojdimo lepo po vrsti: po zaključeni Srednji šoli za oblikovanje v Ljubljani je Kogoj v Benetkah opravil sprejemne izpite na oblikovni šoli Istituto Statale d'Arte, Corso superiore di Disegno Industriale. Tam je po uspešno končanem študiju leta 1967 delal kot asistent, dve leti je bil tudi profesor na univerzi Università Internazionale d'Arte di Venezia e Firenze. Obenem je v tem času sodeloval s studiem Baby Mark iz Milana. Z njim in sodelavci z Visoke šole za industrijsko oblikovanje je preučeval otroško igro in razvil Rdeči predmet, ki je bil leta 1969 nagrajen na milanskem sejmu Abitare na natečaju za nove izdelke, namenjene otrokom. Izdelek je bil nagrajen tudi leta 1973 z znakom dobra igrača v Ulmu.

Kot sta zapisali Seljakova in Medveščkova, je bil Kogojev Rdeči predmet oblikovan na podlagi psiholoških raziskav otrokovega razvoja in igre, saj je bil namenjen igri in ustvarjalnim raziskovanjem najmanjših. Osnovni element tega objekta je premišljeno oblikovan

Sireno so odlikovale čiste linije. Bila je rdeče barve in je vsebovala izvlečno kuhinjsko desko in žične košare za shranjevanje živil. Pri dizajnu večnamenske okrasne deske je izhajal iz koncentričnih krogov. Prav zaradi nje, je kuhinjo poimenoval »laboratorijska«.

Steklenička z upognjeno dudo je bila opremljena z ventilom, ki je uravnaval količino zraka v steklenički in neprenehoma dovajal mleko, s tem pa preprečeval kolcanje in zvijanje v trebuhu, sesanje pa je bilo podobno tistemu iz materinih prsi.

plastični sedež z vdolbino iz lahkega materiala; uporabil je vpihano umetno maso oziroma plastiko, da bi bila teža igrače prilagojena otroku. Rdeči predmet sestavlja še os kot povezovalna letev in kolo. Rdeča barva simbolizira staro beneško tradicijo, ki je bila značilna tudi za pročelja primorskih hiš.

Igrača je omogočala, da jo je uporabnik lahko nadgradil, saj je bilo elemente mogoče sestavljati. Na ta način je bilo mogoče priti do kombinacij, ki so bile primerne za otroke različnih starosti. Iz igrače je bilo namreč možno oblikovati stolčke, samokolnico, nosila, avtomobil, voziček, splav in druge predmete. Toda ko je podjetju Baby Mark Kogoj predstavil Rdeči predmet, se, kot je mogoče izvedeti na omenjeni razstavi, zanj vseeno niso odločili. Bil je namreč prevelik finančni in tehnološki zalogaj. Iz podobnih razlogov je tudi podjetje Ciciban zavrnilo njegovo serijsko proizvodnjo.

Gondola, laboratorijska kuhinja in sesalnik

Med letom 1968 in 1970 je bil Kogoj zaposlen v razvojnem oddelku Mebla. Najprej je oblikoval plakate za Meblo Jogi, potem pa se je lotil raziskovanja in razvoja stola. Rezultat je bila družina enajstih počivalnikov Gondola, za katero je Kogoj s sodelavci leta 1971 prejel nagrado Prešernovega sklada.

Od tega leta je imel status svobodnega umetnika, s čimer so se mu odprle široke možnosti za sodelovanje z različnimi podjetji in oblikovanje raznolikih predmetov za različne proizvajalce. Takrat je odprl svoj atelje v Mirnu, sodeloval pa je tudi s podjetjem Lipa Ajdovščina, za katero je v letih 1971 in 1972 oblikoval kuhinji Sireno in Lipo. Sireno so odlikovale čiste linije. Bila je rdeče barve in je vsebovala izvlečno kuhinjsko desko in žične košare za shranjevanje živil. Zahtevnejši dizajn pa je Kogoj uporabil pri snovanju kuhinje Lipa, ki je z vpadljivo modro barvo – barvo morja in nebes, ter večnamensko zasnovano minimalistično opremo požela na jugoslovanskem trgu velik uspeh.

Pri dizajnu večnamenske okrasne deske je Kogoj izhajal iz koncentričnih krogov – ustvari jih vodna kaplja, ki pade na gladino.

Namenjena je bila rezanju raznih živil in tolčenju mesa. Rezkanji krog, v katerih se je nabirala tekočina, ki je nato odtekala v podstavljeno posodo, so produkt Kogojevega ukvarjanja s simboliko, ki jo je preučeval iz artefaktov in pojavov, ki jih je našel v naravi. Kot izpostavljata avtorici razstave, je bila novost te kuhinje barva, ki jo je Kogoj določil s sodelovanjem psihologa, strokovnjaka za barve Antona Trstenjaka. Novost pa je bil tudi preprost domislek – kuhinjska deska za različna opravila, zato je Kogoj to kuhinjo poimenoval »laboratorijska kuhinja«.

In če smo že pri izdelkih za dom in gospodinjstvo, pokukajmo še med druge oblikovalčeve inovativne zamisli, ki so večini manj znane. Med te zagotovo sodijo izvijači iz leta 1970. V TIK Kobarid, ki je bila prva tovarna s kovinskim programom v Gornjem Posočju, so najprej izdelovali ročne in strojne igle oziroma šivanke, kasneje so bili med njihovimi izdelki tudi izvijači in orodje.

Kogoj jim je predlagal nov dizajn izvijača, ki bi bil oblikovan po meri dlani. Raziskovanja se je lotil z balonom, v katerega je vstavil plastelin, in tako preverjal oblike ob prijemu. Končni izdelek je bil izvijač, ki omogoča udobno uporabo, luknja v ročaju pa še obešanje za hrambo in večji vzvod, če skozi pretaknemo dodatno držalo. Izdelan je bil iz polietilena, serijsko so ga izdelovali med letoma 1970 in 1972.

Kogoj je za podjetje Eta Cerklje kasneje oblikoval termostat, za tolmensko podjetje Seplast pa zobne ščetke. Te so proizvajali v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, izdelane pa so bile iz enobarvne prozorne plastike. Med Kogojeve zamisli za gospodinjstvo sodijo še sesalniki za prah: dva je zasnoval za italijanski in enega za slovenski trg. Tako je za Liv Postojna izdelal sesalnik Rondo. Pri oblikovanju je imel proste roke, a ni poskrbel le za zunanost, ampak je posegel tudi v mehanizem. Oblikovan je tako, da zavzame čim manjši prostor, je tih in vanj lahko spravimo tudi vse potrebne elemente.

Med Kogojeve zamisli za gospodinjstvo sodijo še sesalniki za prah: dva je zasnoval za italijanski in enega za slovenski trg. Na fotografiji sesalnik Rondo za Liv Postojna.

Leta 1971 je oblikoval plastični jedilni pribor iz poliamida, ki ga je v serijski proizvodnji izdeloval Poligalant Volčja Draga.

Zanj je leta 1995 prejel nagrado dida (Delo International Design Award). Časnik Delo jo je namreč podeljeval kot svoj prispevek k promociji industrijskega oblikovanja pri nas. V utemeljitvi so zapisali, da »Kogojevo rešitev odlikujejo tudi ergonomski dognanost, inovativnost pri rokovanju in še posebej dorečenost v detajlih, ki harmonično podpira celoviti videz izdelka«.

Prvi odločnejši spopad s skomercializirano podobo igrače

Pa se še enkrat vrnimo h Kogojevim igračam, ki tvorijo pomembno poglavje slovenske oblikovalske dediščine in zajemajo področje kakovostno oblikovanih igrač, ki so bile nagrajene tako doma kot tudi v tujini. Kot se lahko poučimo na razstavi, so bile ovrednotene kot dobre igrače, ki puščajo prosto pot otroški domišljiji, ustvarjalnemu razmišljanju in raziskovanju, obenem pa oblikujejo otrokovo osebnost in delovne navade ter krepijo čustveni svet in življenjska načela. Se mogoče še spomnite Cicibanovega programa, ki je bil strnjen v sloganu *Vse za otroka?* Skupaj s psihologom Andrejem Frančeskinom sta raziskovala vlogo igrač in faze njihovega oblikovanja s psihološkega, fizičnega in razvojnega stališča ter otroško duševnost, umski in fizični razvoj. Na podlagi teh dognanj je nastala linija didaktičnih igrač čistih oblik in preprostega videza. V glasilu delovne skupnosti podjetja Ciciban so takrat zapisali, da veljajo Kogojeve igrače za »prvi odločnejši spopad s skomercializirano podobo igrač na našem tržišču, ki jo razen nekaj redkih izjem celo domačega izvora 'odlikuje' slab okus, ki kolovrat v magičnem krogu kiča«. Igrače, ki jih je oblikoval za podjetje Ciciban, so: Družina, Vijak, Babilonski stolp, Jajce, Ura, Sibičien vlak, Skiro, Jojo, Šivalna krogla, Žoga v Žogi, Cin-cin, Katjuše, Činčile, Vijak-vtikač,

Violina Tartini iz leta 1992
proizvajalca Goslarstvo Demšar
in Vilima Demšarja

Vlak Ciciban, Žogi, Hop v luknjo in Klik-klak. Leta 1978 je bilo sedem didaktičnih igrač uvrščenih v stalno zbirko Muzeja modernih umetnosti v New Yorku. V Sloveniji nekatere igrače in opremo za nego otroka hrani Muzej za arhitekturo in oblikovanje v Ljubljani.

Ne smemo pa niti mimo opreme za nego in hranjenje otroka, saj so se v podjetju poleg izdelave otroških igrač ukvarjali tudi z razvojem tovrstnih izdelkov. Oskar Kogoj jih je začel oblikovati, ko je prvič postal oče. Njegovi sta tako steklenička z dudo MB in steklenička za dojenje 45 iz leta 1974. »Formiranje čustvenega odnosa otroka do okolja, v primerih, ko matere ne dojijo, omogoča steklenica z dudo, zato je bila oblikovana anatomsko steklenička z ustrezno oblikovano dudo, ki nadomešča materine roke in oprsje, otroku pa je med hranjenjem omogočena psihološka igra, saj je obrnjen k materi in ne stran od nje kot pri klasični steklenički,« so še zapisali v glasilu delovne skupnosti Cicibana.

Steklenička z upognjeno dudo je bila stanjšana v trupu za lažji oprijem. Opremljena je bila z ventilom, ki je uravnaval količino zraka v steklenički in neprenehoma dovajal mleko, s tem pa preprečeval kolcanje in zvijanje v trebuhu, sesanje pa je bilo podobno tistemu

iz materinih prsi. Brezhiben dotok hrane je omogočila tudi usločena oblika stekleničke za dojenje 45, ki je bila upognjena pod kotom 45 stopinj. Obe steklenički sta bili praktični in funkcionalni, njuna oblika pa je omogočala, da ju bilo med hranjenjem lažje držati in najti primeren položaj do konca obroka.

Istega leta je nastal tudi Kogojev aspirator za nos, že dve leti prej pa plastična otroška žlička. Oblikovalec je namreč želel narediti pribor za levo in desno roko – tako je nastala plastična otroška žlička z ukrivljenim ročajem, ki sovpada z razvojem otroškega prijemanja in držanja. Žlička je bila sploščena, zožena in na sredini rahlo ukrivljena ter je omogočala obojestransko uporabo.

Smuči, teniški lopar, violina – ostane sploh še kaj?

Ali sploh še ostane kakšno področje, na katero Kogoj ni posegel? Šport, denimo? Mogoče vas utegnejo spodnji podatki presenetiti, a na razstavi nas podučijo, da se je Kogoj preizkusil tudi v oblikovanju smuči, teniškega loparja, palice za golf in kanuja. Kratka novica v glasilu Smučina Elan je leta 1989 napovedala nov tip smuči z delovnim naslovom OK, ki je bil kasneje poznan pod uradnim imenom MBX Lightspeed. Model so marca prijavili v Jugoslaviji in nato še v devetih tujih državah, ponekod je že bil registriran.

Kogoj je takratnemu direktorju Elana Urošu Aljančiču predlagal novo obliko smučke. Iz Elana je prejel grobo oblikovane lesene osnove za smuči, iz katerih je potem oblikoval smučko. Pomembna inovacija je bila konstrukcijska oblika: v prerezu je ta iz običajne pravokotne ali trapezoidne postala eliptična monoblok konstrukcija, novost je bila tudi zaobljena oblika zadnje konice smuči. Smučka je bila lažja, bolj vodljiva in bolj torzijsko odporna.

Razvili so jo v Elanu, testirala sta jo tudi Bojan Križaj in Ingemar Stenmark, grafični dizajn je bil ameriški. Predstavljena je bila leta 1990 na sejmu ISPO v Muenchnu. Smuči so bile namenjene zahtevni smuki in cenovno med dražjimi. Ob vsem tem je zanimivo tudi to, da Kogoj sploh ni smučar. In še to: prototipna smučka je bila lakirana v lokalni tovarni Iztok tovarna pohištva Miren, danes jo hrani Mestni muzej Ljubljana.

Teniški lopar Icarus iz leta 1989

Oskar Kogoj je oblikoval, razvil in izdelal številne in zelo raznolike izdelke. Pri delu ga spremljajo duhovnost, raziskovanje, razmišljanje, energija narave, delo z rokami.

Sicer pa je Kogoj za Elan oblikoval tudi dve priznanji. Nagrado rajska ptica za dosežene uspehe v športu so podelili smučarjem in skakalcem na Elanovih smučeh. Skulptura stilizirane smučke kot simbol slovenskega smučarskega športa je bila najvišje priznanje Elana za dosežke. Prejel jo je Bojan Križaj ob koncu kariere, na posebni svečanosti ob slovesu od tekmovanja v Sälnu na Švedskem pa iz rok direktorja Elana Uroša Aljančiča še Ingemar Stenmark, ki je na Elanovih smučeh osvojil kar 86 zmag.

Tudi teniški lopar Icarus iz leta 1989 je Kogojev. Teniški lopar iz umetne mase je oblikoval za italijansko podjetje, prodajal ga je Elan, vendar je projekt zastal. Na loparju je napis Elan Icarus G2000 Design by Oskar Kogoj. Kogoj je izdelal tudi lopar za namizni tenis za neki lokalni namiznoteniški klub oziroma društvo ter palico za golf, vendar proizvodnja teh izdelkov ni zaživela.

Je pa zato že leta 1963 zase iz lesa izdelal čisto pravi kanu. Njegovo dno in vesla je poslikal z indijanskimi motivi, izkušnja z izdelavo kanuja pa mu je menda pomagala tudi na sprejemnih izpitih v Benetkah.

Sicer pa je posebnih izdelkov, pod katere se je podpisal industrijski oblikovalec iz Mirna, še zelo veliko. Med njimi je nekaj posebnega brez dvoma violina Tartini iz leta 1992 proizvajalca Goslarstvo Demšar in Vilima Demšarja. Ideja za violino je v Kogoju tlela več let. Raziskoval je vibracije, v oblikovanje je vključil elemente valovnice,

vrat zaključil s polžkom v obliki odprte vitice, namesto enega loka izrisal trojni lok na stranicah, izvirna je konstrukcija spodnje in zgornje ploskve. Z goslarjem Vilimom Demšarjem sta jo ustvarjala eno leto; mojster je vanjo vložil več kot dvesto ur dela in na tej podlagi izdelal še več violin, tri viole in dva violončela.

Njen zven je Kogoj najprej slišal po telefonu, ko mu je Demšar nanjo zaigral. To je bilo 5. februarja 1992. Uradno je prvič zaigrala dva meseca kasneje na slavnostnem koncertu ob 300. obletnici Tartinijevega rojstva, ko je z njo nastopil violinist Miran Kolbl.

Seznam Kogojevih 'posebnosti' pa se tu še nikakor ne konča, saj bi morali nanj uvrstiti vsaj še nože, peresa, palice, počivalnik duha, meditacijsko klop, kolo sreče, zaščitne znake in logotipe, steklenice, kovance in znamke ter celo strgalo za tartufe, čašo nesmrtnosti in ptička hvaležnosti.

Obstaja še kakšno področje ustvarjanja Oskarja Kogoja, ki tokrat ni našlo prostora na razstavi, pa bi ga veljalo osvetliti? »Področij, ki bi jih lahko še opisovali, je res veliko, na primer sodelovanje s Tomažem Pandurjem pri razstavi Babilon, številni plakati in knjige, ki jih je oblikoval ali predstavljajo njegovo delo. Dopolnili bi jo lahko še s številnimi predmeti. V tednu odprtja razstave je bilo na primer tudi predavanje o njegovem pedagoškem delu na Univerzi v Novi Gorici ...,« sta prepričani Breda Seljak in Daša Medvešček. ■

Med letom 1968 in 1970 je bil Kogoj zaposlen v razvojnem oddelku Mebla. Najprej je oblikoval plakate za Meblo Jogi, potem pa se je lotil raziskovanja in razvoja stola. Rezultat je bila družina enajstih počivalnikov Gondola.

